

กำเนิดเอกสาร

บรรจุ ห้องสร้าง*

หลุมดำ (Black Hole)

คำว่า “หลุมดำ” (Black Hole) บัญญัติขึ้นโดยนักวิทยาศาสตร์ชาวอเมริกัน จอห์น วีเลอร์ เมื่อปี ค.ศ. 1969 เพื่อใช้เรียกความคิดที่มีต้นกำเนิดมานานกว่าสองร้อยปี ก่อนหน้านี้นั้น โดยในยุคหนึ่งมีทฤษฎีเกี่ยวกับแสงอยู่สองทฤษฎีคือ

ทฤษฎีแสง ยืนยันว่าแสงมีสมบัติเป็นคลื่นจากการทดลองเรื่อง Interference ของ

Thomas Young เมื่อ ค.ศ. 1800 และ

ทฤษฎีที่สอง ยืนยันว่าแสงมีสมบัติเป็นอนุภาค จากการทดลองของ A.H. Compton เมื่อ ปี ค.ศ. 1923 (Compton's Effects)

หนึ่งปีหลังการทดลองของ Compton คือปี ค.ศ. 1924 ทฤษฎีทั้งสองได้รับการยืนยันว่าแสงมีสมบัติคู่ (Dual Properties) โดย Louis Victor De Broglie นักฟิสิกส์ชาวฝรั่งเศส ที่นำเอาทฤษฎีของプランค์ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานกับสารกับ ทฤษฎีพลังงานของ Planck ที่ว่าด้วยพลังงาน 1 ควรอนต์มามาใช้กับแสง ได้สมการคลื่นสาร (Matter Wave) คือ

$$\lambda = \frac{h}{p}$$

เมื่อ	λ	ความยาวคลื่นสาร
h	คือ	ค่าคงที่ของแพลนค์ (Plank's constant : $6.63 \times 10^{-34} \text{ J.s}$)
p	คือ	โมเมนต์ของก้อนพลังงานแสง (Photon)

และจากความรู้ตามทฤษฎิกศาสตร์ควอนตัม (Quantum Mechanics) ในปัจจุบันนั้นยืนยันว่าทฤษฎีทั้งสองถูกต้องทั้งคู่ เพราะอนุภาคและคลื่นมีความเหมือนกันและสามารถแทนกันได้ เมททฤษฎีที่ว่าแสงเป็นคลื่นชนิดหนึ่งนั้น จะไม่มีคำอธิบาย

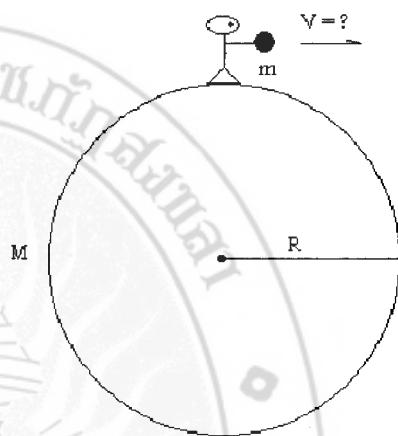
*อาจารย์ประจำในโปรแกรมวิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ที่ชัดเจนว่ามันมีอันตรกิริยา กับแรงโน้มถ่วงอย่างไร แต่หากแสงเป็นอนุภาคแล้ว มันจะมีอันตรกิริยา กับแรงโน้มถ่วงทันที โดยเฉพาะก่อนหน้าการค้นพบความเร็วแสงของโรมเมอร์ เรายังไม่สามารถเชื่อว่าแสงเดินทางด้วยความเร็วไม่จำกัด ดังนั้นเราในมันถ่วงจึงไม่สามารถดึงให้แสงชะลอความเร็วลงไปได้ แต่ภายหลังการค้นพบของโรมเมอร์ที่พบว่าแสงเดินทางด้วยความเร็วค่าหนึ่งที่วัดได้ นั่นแสดงว่าแรงโน้มถ่วงน่าจะมีผลต่อความเร็วแสงด้วย

ชื่อสมมติฐานดังกล่าวมีการพูดถึงก่อนการทดลองของทั้ง Thomas Young และ Compton คือบทความของ จอห์น มิเชลล์ แห่งมหาวิทยาลัยแคมบริดจ์ ที่ตีพิมพ์ในวารสาร *Philosophical Transactions of the Royal Society of London* เมื่อ ค.ศ. 1728 โดยมิเชลล์ เสนอความคิดว่า ดาวฤกษ์ที่มีมวลมากและหนาแน่นเพียงพอ อาจจะมีสานามโน้มถ่วงมากจนแม้แต่แสงก็ไม่สามารถเล็ดลอดออกมายได้ เพราะแสงที่ดาวนั้นปล่อยออกมายังถูกดึงกลับด้วยความเข้มของสานามโน้มถ่วงของตัวมันเองเสมอ โดยดาวประเภทนี้ อาจจะมีอยู่เป็นจำนวนมากเพียงแต่เรามองมันไม่เห็นเท่านั้นเอง

แนวคิดที่สำคัญที่ถือเป็นต้นรากของหลุมดำ ได้รับการเสนอโดยนักคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศส Pierre-Simon Laplace เมื่อ ค.ศ. 1798 โดย Laplace ตั้งค่าความว่า หากต้องปานอนุภาคมวล m ออกจากผิวโลกมวล M รัศมี R ด้วยความเร็วตัน v และ จะต้องมี

เงื่อนไขทางฟิสิกส์อย่างไรจึงจะทำให้ออนุภาคมวล m หลุดพ้นจากผิวโลกมวล M ได้ (ทรงกลมมวล M มีศักย์ในมันถ่วงอยู่ค่าหนึ่งตามกฎของนิวตัน)

รูปที่ 1 แสดงแบบจำลองของ Laplace

และจากการคำนวณ Laplace พบว่า เงื่อนไขทางฟิสิกส์ที่จำเป็นและเพียงพอที่ออนุภาคมวล m จะหลุดพ้นออกไปได้ หรือโอกาสที่จะหลุดพ้นแน่นๆ คือ พลังงานจลน์ของออนุภาคมวล m ต้องมีมากกว่าพลังงานศักย์เนื่องจากสานามโน้มถ่วงของวัตถุมวล M หรือเขียนเป็นความสัมพันธ์ทางคณิตศาสตร์ได้ คือ

$$P_E = 1$$

ก็ต่อเมื่อ

$$R \geq \frac{2GM}{v^2}$$

P_E	คือ	โอกาสที่ออนุภาคมวล m จะหลุดพ้นจากผิวโลกมวล M
G	คือ	ค่าคงโน้มถ่วงสากล (Universal Gravitational Constant) มีค่าเท่ากับ $6.6 \times 10^{-11} \text{ N}\cdot\text{m}^2/\text{kg}^2$

ประเด็นที่เป็นปัญหาในขณะนั้นคือ หากให้ความเร็วต้นของวัตถุมวล m มีค่าเท่ากับความเร็วแสง ($c : 2.998 \times 10^8 \text{ m/s}$) แล้ว (ก่อนหน้านั้นมีทฤษฎีเกี่ยวกับแสงอยู่แล้ว ๒ ทฤษฎีคือ ทฤษฎีเรอ ที่ว่าแสงประกอบขึ้นจากอนุภาคซึ่งนิวตันเห็นด้วย และทฤษฎีที่สอง คือ แสงเป็นคลื่นชนิดหนึ่ง) ดังนั้นจากหลักการข้างต้นจะทำให้ เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้ผู้สังเกตที่อยู่นอกทรงกลมมวล M มองไม่เห็นมวล M นั้น ทั้งนี้ เพราะแสงไม่สามารถหลุดรอดออกจากผิวทรงกลมมวล M ได้ และจากความสัมพันธ์ดังกล่าวพบว่าค่า R และ M ประพันธ์ซึ่งกันและกัน คือ ทรงกลมนั้นมีขนาดที่เล็กมาก (R มีค่าน้อย) ในขณะที่มีมวลมหาศาล เมื่อเป็นเช่นนี้จึงเกิดปัญหานี้ ๓ ประการ คือ

1. วัตถุที่มีมวลมหาศาลแต่มีขนาดเล็กมาก มีอยู่จริงในธรรมชาติหรือไม่ และความสามารถตรวจพบได้อย่างไร
2. การมีอยู่ของวัตถุดังกล่าว มีขอบเขตจำกัดแค่ไหน เพียงไร
3. เมื่อเปลี่ยนมวล m มาเป็นแสงแล้ว กฎเกณฑ์ของพลังงานศักย์ในมีต่ออย่างไรได้อยู่หรือไม่

แรงพื้นฐาน (Fundamental Force)

กิจกรรมของวัตถุธาตุทั้งในระดับจุลภาค (Microscopic) และระดับมหภาค (Macroscopic) ของจักรวาลต่างดำเนินไปด้วยปัจจัยของแรงพื้นฐาน ๔ แรง (Fundamental Force) คือ

7. แรงโน้มถ่วง (Gravitational Force) เป็นแรงระหว่างอะตอมของสาร ซึ่งมีค่ามากหรือน้อยขึ้นอยู่กับจำนวนอะตอมภายในมวลนั้น และเป็นแรงที่ผูกมัดให้ดวงดาว ต่างๆ ในจักรวาลเคลื่อนที่ภายใต้แรงโน้มถ่วงโดยที่จำเพาะของมัน รวมทั้งเป็นแรงที่ดึงดาวฤกษ์ไม่ให้ระเบิดออก แรงนี้ครอบคลุมระยะทางทั่วทั้งจักรวาล พร้อมทั้งควบคุมทิศทางการเคลื่อนตัวของกาแลกซีทั้งหมด และเป็นแรงที่ทำให้แอบเปลล่นสีศีรษะของนิวตัน แต่เมื่อเทียบกับแรงทั้ง ๔ แล้วแรงโน้มถ่วงจัดเป็นแรงที่อ่อนมาก แต่เป็นแรงที่ส่งอิทธิพลกว้างที่สุด เช่น ดวงอาทิตย์มีมวลมากก็สามารถดึงให้ดาวน์เคราะห์โคจรรอบตัวเอง หรือ โลกที่ส่งแรงไปดึงดวงจันทร์ให้โคจรรอบโลกโดยแรงโน้มถ่วงจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับมวลและระยะห่าง

ระหว่างมวล ตามความสัมพันธ์

$$F = G \frac{M_1 M_2}{r^2}$$

เมื่อ G คือ ค่านิจโน้มถ่วง (Gravitational constant : $6.67 \times 10^{-11} \text{ N.m}^2/\text{kg}^2$)

M_1 คือ มวลก้อนที่ ๑

M_2 คือ มวลก้อนที่ ๒

r คือ ระยะห่างระหว่างมวลก้อนที่ ๑ และก้อนที่ ๒ แรงโน้มถ่วงจัดเป็นแรงดูดอย่างเดียว

2. แรงแม่เหล็กไฟฟ้า (Electromagnetic Force) เป็นแรงระหว่างประจุไฟฟ้าโดยแรงดึงกล่าวจะเป็นแรงผลักเมื่อประจุเหมือนกัน และเป็นแรงดูดเมื่อประจุต่างชนิดกัน เช่น แรงระหว่างโปรดอนกับโปรดอน และ อิเล็กตรอนกับอิเล็กตรอน เป็นแรงผลัก แต่โปรดอนกับอิเล็กตรอน เป็นแรงดูด ปริมาณและทิศทางของแรงเป็นไปตามกฎคูลอมบ์ (Coulomb's Law) คือ

$$F = k \frac{q_1 q_2}{r^2}$$

เมื่อ k คือ ค่าคงที่แรงคูลอมบ์ (Coulomb force constant : $8.987 \times 10^9 \text{ Nt.m}^2/\text{coul}^2$)

q_1 คือ ค่าประจุของประจุที่ ๑

q_2 คือ ค่าประจุของประจุที่ ๒

r คือ ระยะห่างระหว่างประจุที่ ๑ และประจุที่ ๒

แรงแม่เหล็กไฟฟ้าเป็นแรงที่กำหนดโครงสร้างการเคลื่อนตัวของอิเล็กตรอนภายในอะตอม ดังนั้นจึงเป็น

แรงที่ทำให้อะตอมคงสภาพอยู่ได้และมีส่วนในการกำหนดกฎทางเคมีด้วย ผลดังกล่าวจึงเป็นไปในทำนองเดียวกันกับแรงโน้มถ่วงที่ทำให้ดาวเคราะห์ในระบบสุริยะคงวิถีการโคจรอยู่ได้

แรงแม่เหล็กไฟฟ้าจัดเป็นทั้งแรงดูดและแรงผลัก แต่ทั้งสองโน้มถ่วงและแรงแม่เหล็กไฟฟ้าจัดเป็นแรงที่ส่งอิทธิพลไกล (Long Range Force) และมีค่ามากกว่าแรงโน้มถ่วงประมาณ 1037 เท่า ตัวอย่าง อิทธิพลของแรงแม่เหล็กไฟฟ้าที่ชนะแรงโน้มถ่วงคือกรณีที่ การหูหิวไปมาหลาย ๆ ครั้ง หรือสามารถดึงเศษกระดาษขึ้นจากพื้นได้ ในขณะที่แรงโน้มถ่วงพยายามดึงเศษกระดาษให้ตกลงบนพื้น แต่ภายในนิวเคลียสของอะตอมแรงแม่เหล็กไฟฟ้าจะถูกล้างด้วยแรงนิวเคลียร์ชนิดเข้ม และแรงนิวเคลียร์ชนิดเข้ม

3. แรงนิวเคลียร์ชนิดเข้ม (Strong Nuclear Force) คือแรงหรือพลังที่ยึด proton และ neutron ไว้ในนิวเคลียส จากข้อมูลเกี่ยวกับแรงแม่เหล็กไฟฟ้าที่ว่าแรงระหว่างประจุที่เหมือนกันจะผลักกันนั้น พบว่าภายในนิวเคลียสประกอบด้วยนิวตรอนซึ่งเป็นกลางทางไฟฟ้า และ proton ที่มีประจุบวก ดังนั้น การที่ประจุบวกจำนวนมากอัดแน่นกันอยู่ภายในนิวเคลียสของอะตอมที่มีลักษณะทรงกลมรัศมีประมาณ $R \approx 1.2 \times 10^{-13} A^{1/3}$ เซนติเมตร (A คือเลขมวลหรือจำนวน proton รวมกับจำนวนนิวตรอน) แสดงว่าจะต้องมีแรงมหาศาลยึด proton ไว้

เรียกแรงนี้ว่าแรงนิวเคลียร์อย่างแรง ซึ่งมีค่ามากกว่าแรงแม่เหล็กไฟฟ้าประมาณ 100 เท่า ดังนั้นหากไม่มีแรงนิวเคลียร์ชนิดเข้มนิวเคลียสจะถูกฉีกออกเป็นเสียง ๆ เนื่องจากแรงผลักคูลومบ์ ด้วยเหตุดังกล่าวจึงมีธาตุเพียงจำนวนหนึ่งเท่านั้นที่สามารถรักษาสมดุลระหว่างแรงผลักคูลอมบ์และแรงนิวเคลียร์ชนิดเข้ม และเป็นเหตุที่สามารถอธิบายได้ว่าทำไมธาตุที่รู้จักในธรรมชาติจึงมีเพียงร้อยกว่าชนิดเท่านั้น ทั้งนี้เพราะหากนิวเคลียสมีprotoonมากกว่า 100 ตัวขึ้นไปแล้วแรงผลักทางไฟฟ้าจะชนะแรงนิวเคลียร์ชนิดเข้ม และนั่นหมายถึงนิวเคลียสจะถูกฉีกออก ดังนั้นหากถ่ายแรงนี้ออก จะทำให้เกิดการขยายผลลงงานมหาศาล และเป็นแรงสำคัญในการพัฒนาวงแหวนนิวเคลียร์ เป็นไปตามความสัมพันธ์

$$E=mc^2$$

หรือเท่ากับพลังงานที่เกิดจากการมวลพร่อง (Mass Defect) หรือมวลส่วนที่หายไปภายหลังการแตกตัวของนิวเคลียส แรงนิวเคลียร์ชนิดเข้มจัดเป็นแรงระยะสั้น (Short Range Force) และมีค่ามากกว่าแรงโน้มถ่วงประมาณ 1039 เท่า

4. แรงนิวเคลียร์ชนิดอ่อน (Weak Nuclear Force) และนี้เกือบจะไม่เป็นพลัง และเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ทำให้เกิดการถ่ายตัวให้ออนุภาคบีต้า (และเป็นแรงที่ทำงานอยู่ระหว่าง Leptons และ Hadrons มีค่ามากกว่าแรงโน้มถ่วงประมาณ 1025 เท่า แรงนิวเคลียร์ชนิดอ่อนเมื่อร่วมอยู่กับแรงแม่เหล็กไฟฟ้าเรียกว่าแรง electro-weak

กฎของฮับเบิล (Hubble's Law)

แนวความคิดเรื่องเอกภพมีสถานะคงที่ (Steady State Theory) เป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับมานาน เพราะส่วนหนึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวันที่ไม่ว่ามุมมองขึ้นไปบนฟ้าในคืนใดดวงดาวต่าง ๆ ยังคงตำแหน่งแห่งที่ที่แน่นอน ประกอบกับความเชื่อทางศาสนาที่เกี่ยวกับ

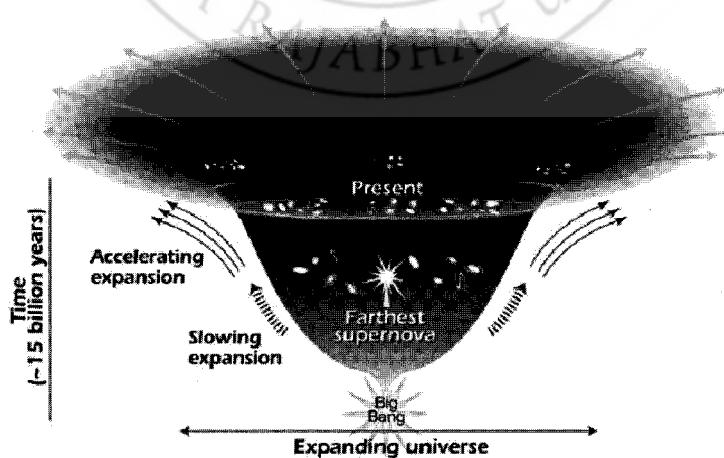
พระผู้สร้างด้วยแล้ว ทำให้แนวคิดดังกล่าวได้รับการยอมรับมานานนับพันปี แม้กระทั่ง ไอ昂ส์டีน์ เองยังเชื่อในทฤษฎีดังกล่าวถึงกับยอมนำค่าคงที่จักรวาลใส่ลงไปในสมการขณะที่คิดเรื่องของทฤษฎีสัมพัทธภาพ ทั้งนี้เพื่อให้ค่าคงที่ดังกล่าวหยุดยั้งการขยายตัวของเอกภาพ และแม้ว่าไอ昂ส์டีน์ จะยอมรับในภายหลังว่าการใส่ค่าคงที่ดังกล่าวลงไปในสมการถือเป็นความผิดพลาดครั้งยิ่งใหญ่ แต่ดูเหมือนตลอดชีวิตของไอ昂ส์டีน์เองก็ยังเชื่อในทฤษฎีพระผู้สร้าง

จนกระทั่งปี ค.ศ. 1929 อับเบิล (Hubble) ได้ศึกษาความเร็วของดาวจักรต่างๆ จำนวน 46 ดาวจักรที่เคลื่อนที่ถอยห่างจากดาวจักรทางข้างเดียว อับเบิลพบว่าการระหว่างระยะห่างจากทางข้างเดียว กับความเร็วในการร่อนถอยจากโลกมีความสัมพันธ์แบบเชิงเส้น (linear relationship) ซึ่งจากการดังกล่าวสามารถอธิบายได้ว่า ยิ่งดาวจักรอยู่ห่างออกไปไกลมากเท่าไร ก็จะยิ่งเคลื่อนที่ห่างจากโลกด้วยความเร็วสูงเท่านั้น การคำนับครั้งนี้จึงเป็นการปฏิวัติความเชื่อในทฤษฎีสถานะคงตัวของเอกภาพ เพราะแทนที่เอกภาพจะมีภาวะอยู่นิ่ง คงที่ กลับกลายเป็นว่าเอกภาพที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบันนั้นกำลังขยายตัวอยู่ตลอดเวลา ผลดังกล่าวทำให้นักวิทยาศาสตร์หันมาค้นหาสภาพที่แท้จริงของเอกภาพว่าเป็นอย่างไรกันแน่ โดยเฉพาะคำถามมากมายที่

ตามมา เช่น ณ จุดเริ่มต้น ก่อนการขยายตัวเอกภาพอยู่ในสภาวะอย่างไร และในอนาคตเอกภาพจะเป็นอย่างไร และการตอบคำถามดังกล่าวนำไปสู่ข้อสรุปประการหนึ่งของการเกิดของเอกภาพคือ ทฤษฎีอภิมหาอุบัติ (Big Bang Theory) ที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในปัจจุบัน

อภิมหาอุบัติ (Big Bang)

จากการศึกษาผลย้อนหลังของสเปกตรัมต่างๆ ที่ตรวจพบในปัจจุบัน ได้ข้อสรุปว่า เมื่อสองหมื่นล้านปีล่วงแล้ว มวลสารทั้งหมดของเอกภาพอัดแน่นรวมกันในลักษณะของอะตอมป้อม แน่นทึบ ความหนาแน่นสูงจนนัด มีสภาพแบบหลุมดำ อุณหภูมิสูงจนนัด แรงทั้งสี่รวมเป็นแรงเดียวทั่ว ณ ขณะหนึ่งมวลสารดังกล่าวเกิดระเบิดเป็นอภิมหาอุบัติ (Big Bang) ผ่านเวลาและการเปลี่ยนแปลงต่างๆ

รูปที่ ๒ แสดงการขยายตัวของเอกภาพภายหลังอภิมหาอุบัติ

หมายเหตุ Big Bang เป็นคำพูดเชิงประชดประชันของ Fred Hoyle ต่อแนวคิดที่ว่าจักรวาลเริ่มตั้งต้นจากจุดเดียว ทั้งนี้พระรัตนตรัย Fred Hoyle เชื่อในทฤษฎีสถานะคงตัวของจักรวาล (Steady State Theory) ที่ว่าจักรวาลในปัจจุบันเป็นอย่างไร อดีตก็เป็นอย่างนั้นมาก่อนแล้ว และแม้จักรวาลจะขยายตัวตลอดเวลา แต่จักรวาลก็ผลิตสสารมาเพิ่มให้กับจักรวาลเพื่อให้จักรวาลเหมือนเดิมทุกประการ แต่แม้จะเป็นคำพูดแฝงประชดประชัน กลยุทธ์เป็นว่าคำ่านี้ฟังง่ายดีในทัศนะของสื่อมวลชน จึงติดปากและกลายเป็นชื่อของทฤษฎีมานปัจจุบัน

เวลา	อุณหภูมิ (°K)	ขนาด ศ.ก. (cm)	สิ่งที่เกิดขึ้น
ก่อน Big Bang			
ไม่มี	อนันต์	ๆ	สภาพ Singularity
หลัง Big Bang			
10^{-43} วินาที		10^{-33} (เล็กกว่าไปรดอน)	เอกภาพสมมาตรสมบูรณ์แบบแรงโน้มถ่วงควบคุมด้วยควอนตัม (quantum gravity) เป็นแรงหลักแรงทั้งสี่ยังรวมกันอยู่
	10^{32} (10^{27} เท่าของดวงอาทิตย์)		แรงโน้มถ่วงแยกออกจากแรงทั้งสี่
10^{-35} วินาที		เท่าลูกใบเบิร์ลิง	แรงนิวเคลียร์ชนิดเข้มแข็งแยกออกจากแรงทั้งสาม เอกภาพขยายขนาดขึ้น หนึ่งเท่าตัวในทุกๆ 10^{-35} วินาที หรือขยายตัวด้วยอัตราเร่ง (exponential expansion)
10^{-9} วินาที	10^{15}		แรง electro-weak แตกออกเป็นแรงแม่เหล็กไฟฟ้าและแรงนิวเคลียร์ชนิดอ่อน เอกภาพ ประกอบด้วยอนุภาค 夸arks เล็บตอน และ ไฟตอน ในลักษณะที่รวมกันเหมือน “ชูป”
หลังมาเล็กน้อย	เย็นตัวลงตามลำดับ		อนุภาค夸arks รวมตัวกันเป็นโปรตอนและนิตรอน สาระน้ำ-มิลล์ ควบแน่นกลายเป็น “กาฟ” หนี่ยวๆ ทำหน้าที่เชื่อม夸arks เป็นอนุภาค แยกระดับ และควบแน่นกลายเป็นโปรตอนและนิตรอน และรวมเป็น นิวเคลียสในท้ายที่สุด (คำว่า “夸ark” (quark) มาจากบทประพันธ์ชื่อ Finnegans Wake ของ James Joyce ในประโยค “Three quarks for Muster Mark!”)
180 วินาที			นิวเคลียสที่มีเสถียรภาพเริ่มก่อตัว เกิด ไฟตอน อิเล็กตรอน ไฟฟิตรอน และนิวตริโน แสงที่ถูกผลิตขึ้นยังไม่สามารถถวีงทะลุสนานในมั่วงอกงามได้ 著作於 1986
300,000 ปี	3,000		เกิดอะตอมไฮโดรเจน และไฮเดรียม เอกภาพมีสภาพไปร์ส แสงสามารถเดินทางไปได้ไกลหลายปีแสง
100 ล้านปี			กาแลคซีเริ่มจับกลุ่มกระจากตัว
ปัจจุบัน	3^3 (ไก่คุนย์ องค์สัมบูรณ์)	.....	เอกภาพดูไร้ความสมมาตร แรงทั้งสี่แยกออกจากกันอย่างเห็นได้ชัด

ภายหลังการเกิดขึ้นของของไฮโดรเจนและไฮเดรียมแล้ว ก๊าซเหล่านั้นล่องลอยไปในอวกาศเป็นก้อนฝุ่นอวกาศ (dusts) อยู่ทั่วไป หลังจากนี้จึงเป็นหัวใจของการก่อกำเนิดของดวงดาวทั้งหมดที่สุสานากอญูบันห้องฟ้า ให้เราจินตนาการถึงอะไรต่อเมื่อไรได้สารพัด โดยไฮโดรเจนและไฮเดรียม รวมตัวกันเป็นกลุ่มก๊าซ (gas clouds) ที่เบาบางอยู่ทั่วไปในอวกาศ และเรียกว่า “เนบิวลา” เป็นภาษาละตินแปลว่า “เมฆ” โดยเนบิวลา มีความหนาแน่นของก๊าซประมาณ ๑-๑๐ อนุภาค/ลูกบาศก์เซนติเมตร และฝุ่นอวกาศประมาณ ๑ อนุภาค/ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งเป็นปริมาณที่น้อยมากเมื่อเทียบกับปริมาณก๊าซที่เราหายใจอยู่บนโลก (อากาศที่หายใจบนโลก ๑ ลูกบาศก์เซนติเมตรมีอนุภาคของก๊าซเท่ากับ 2.7×10^{18} อนุภาค) และอุณหภูมิของเนบิวลา มีค่าต่ำมาก และความหนาแน่นในแต่ละบริเวณไม่เท่ากัน เนื่องจากน้ำหนักของก๊าซที่เป็นวัตถุในการของดวงดาว (จากการสังเกตการณ์เกิดดาวฤกษ์มวลมากเดียวๆ ดวงหนึ่ง ไม่เลกุลซึ่งก่อตัวเป็นดาวฤกษ์ประกอบด้วยเม็ดฝุ่นและไม่เลกุลของก๊าซต่างๆ เช่น ไม่เลกุลของไฮโดรเจน อนุมูลไฮดรอกซิล (CH) ไฮโดรเจนไนท์ (HCN) และคาร์บอนมอนออกไซด์ (CO) โดยไม่เลกุลส่วนใหญ่เป็นไฮโดรเจน ฝุ่นและก๊าซผสมกันด้วยอัตราเฉลี่ยประมาณ ฝุ่น ๑ เม็ดต่อไม่เลกุลก๊าซทุกๆ 10^{12} อะตอม มีความหนาแน่น ๑,๐๐๐ ไม่เลกุล/ลูกบาศก์เซนติเมตร) โดยจะเรียงลำดับเหตุการณ์ ดังนี้

กำเนิดดาว

ขั้นตอนที่หนึ่ง บริเวณที่มีก๊าซหนาแน่นมีแรงโน้มถ่วงสูงกว่าบริเวณข้างเคียง แรงโน้มถ่วง จึงดึงเอาก๊าซบริเวณข้างเคียงมารวมกันตามกฎความโน้มถ่วงของนิวตัน (The law of gravitation) คือ

$$\mathbf{F} = G \frac{\mathbf{Mm}}{r^2}$$

โดยมีค่าความเร่งหรือค่า “ความโน้มถ่วง” เท่ากับ

$$g(r) = G \frac{M(r)}{r^2}$$

เมื่อมวลเข้ามารวมกันมากขึ้นแรงโน้มถ่วงก็มากขึ้นตาม และหากบริเวณดังกล่าวมีอุณหภูมิประมาณ ๑๐-๓๐ เคลวิน (-260 องศาเซลเซียส) ก๊าซจะรวมกันได้ แต่หากอุณหภูมิสูงกว่านี้ก๊าซที่เข้ามารวมกันจะกลับไปกล่องโดยตามเดิม (พลังงานศักย์โน้มถ่วงต้องมากกว่าพลังงานจลน์ของก๊าซ)

ขั้นตอนที่สอง ภายหลังที่ก๊าซเข้ามารวมกันพลังงานศักย์โน้มถ่วง (gravitational potential energy) ของโมเลกุลก๊าซเปลี่ยนเป็นพลังงานความร้อน โดยพลังงานความร้อนส่วนหนึ่งจะแผ่ออกสู่อวกาศ และอีกส่วนหนึ่งไปเพิ่มอุณหภูมิให้กับกลุ่มก๊าซซึ่งเป็นไปตามกฎของ Virial Theorem คือ (เงื่อนไขคือถ้าสมมติว่าก๊าซนั้นเป็นก๊าซอุดมคติ (perfect gas) ที่ไม่มีการหมุน ไม่มีสนาณแม่เหล็ก)

$$2U + \Omega = 0$$

เมื่อ U คือ พลังงานความร้อนทั้งหมดของดาว (total thermal energy of star)

Ω คือ พลังงานศักย์ทั้งหมดที่เกิดจากความโน้มถ่วงของดาว (total gravitational potential energy of star)

จากความสัมพันธ์ข้างต้นพบว่าเมื่อ

Ω ลดลง ๑ ส่วน U จะเพิ่มขึ้น $\frac{1}{2}$ ส่วน แต่จากเงื่อนไขของกฎการถ่วงของพลังงานที่ว่าผลรวมของพลังงานทั้งหมดต้องมีค่าคงที่ ดังนั้นพลังงานอีก $\frac{1}{2}$ ส่วนจะต้องแผ่ออกสู่ภายนอก

ผลดังกล่าวทำให้แกนกลางอุณหภูมิสูงกว่า ๕๐ เคลวิล ซึ่งในช่วงนี้ยังไม่สามารถเห็นการรวมกันของกลุ่มก๊าซได้ แต่สามารถมองผ่านกล้องถ่ายภาพในช่วงคลื่นอินฟราเรด ซึ่งกระบวนการรวมตัวทั้งหมดใช้เวลาบันสิบล้านปี เว้นแต่หากกลุ่มก๊าซมีความหนาแน่นสูงเวลาอาจลดลงเหลืออันปีแสนปี ซึ่งในเบราว์นาหานี้ๆ จะมีกลุ่มก๊าซที่มีความหนาแน่นสูงนับร้อยกลุ่ม

ขั้นตอนที่สาม การรวมตัวของกลุ่มก๊าซดำเนินต่อไปจนกระทั่งความหนาแน่นสูงเกินกว่าความร้อนจะแพร่องมาได้ ดังนั้นความร้อนทั้งหมดจึงทำให้แกนกลางเพิ่มอุณหภูมิอย่างรวดเร็ว แต่ไม่เป็นปัญหาสำหรับการรวมตัว เพราะความโน้มถ่วงมีอิทธิพลมากกว่าความร้อน ก๊าซจึงยุบตัวเข้าสู่ศูนย์กลาง และเริ่มเรืองแสงให้มองเห็น และส่องให้เห็นเบราว์นาหานๆ จำนวนมากที่เดินทางก๊าซร้อนที่เรืองแสงนี้เรียกว่า proto-star (Protostar คือว่า Proto- เป็นคำอุปสรรคในภาษาละติน แปลว่า “ก่อน”) ตัวอย่างเบราว์นาหานที่แกนกลางส่องสว่างคือ เบนบิวลา สว่างในญี่ปุ่นด้วยพานายพวน เนบิวลา ดอคุหลามะ เนบิวลาอิตา และเนบิวลา คารินี

ความสัมพันธ์ระหว่างมวลกับ

อุณหภูมิบริเวณแกนกลางของดาว เป็นไปตามสมการ

$$T_c = 14 \times 10^6 m^{\frac{1}{3}}$$

เมื่อ T_c คือ อุณหภูมิที่จุดศูนย์กลางดาวในหน่วย เคลวิล
 m คือ มวลของดาวในหน่วยมวลดวงอาทิตย์ (Solar mas)

ขั้นตอนที่สี่ เมื่อproto-star ยุบตัวลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดผล ๓ ประการ คือ

1. proto-star มีขนาดเล็กลง
2. แกนกลางร้อนและเรืองแสงกว่ามากขึ้น
3. proto-star เริ่มหมุนรอบตัวเอง

และตามกฎการอนุรักษ์โมเมนตัม (Angular Momentum) เมื่อขนาดของproto-star เล็กลงก็จะต้องหมุนรอบตัวเองเร็วขึ้น ผลการหมุนทำให้กลุ่มก๊าซที่มีรูปร่างไม่ซัดเจนหรือมีรูปร่างกลม จะแบนลงเป็นแผ่นราบคล้ายajan เรียกว่า ajan มวลรวม (Accretion Disk)

ขั้นตอนที่ห้า เมื่อแกนกลางของproto-star มีอุณหภูมิสูงขึ้นถึงระดับล้านองศาเคลวิล proto-star จะปล่อยกระแสอนุภาคพลังงานสูงคล้ายลมธุริยะ เรียก Protostellar Wind ออกมายโดยรอบ กระแสอนุภาคดังกล่าวแสดงว่าก๊าซเปลี่ยนสถานะเป็นพลาสม่า แต่อุณหภูมิขนาดนี้ยังน้อยกว่าที่จะต้านการยุบตัวเนื่องจากสนามโน้มถ่วง proto-star จึงยังคงยุบตัวต่อไป และในช่วงท้ายๆ ของการยุบตัวจะเห็นลักษณะของกระแสอนุภาคพุ่งขึ้นจากจานมวลรวมในแนวแกนหมุน

การหมุนรอบตัวเองและมวลแบบตัวลงเป็นรูปจาน เพราะต้องอนุรักษ์กฎการทรงโน้มメンตัม จึงเป็นเหตุผลว่า ทำไมวัตถุทั้งหมดในจักรวาลจึงหมุนตัวและมีลักษณะแบบๆ ไม่กลมซະที่เดียว และในบางโอกาสหากproto-star หมุนรอบตัวเองเร็วเกินไป มวลบางส่วนจะหลุดออกไปและไปก่อเป็นดาวฤกษ์อีกดวงหนึ่งข้างๆ ดวงเดิม และกลายเป็นระบบ

ดาวคู่แบบใกล้ชิดกัน (Close Binary System) ซึ่งผิดจากจะอยู่ใกล้ชิดกันจนสามารถถ่ายเทมวัลชี้กันและกันได้

ขั้นตอนที่แรก เมื่อโปรดิสตาร์ยุบตัวต่อไปจนกระทั่งแก่นกลางมีอุณหภูมิสูงขึ้นถึง 10 ล้านองศาเคลวิล ที่อุณหภูมิระดับนี้จะก่อให้เกิดปฏิกิริยานิวเคลียร์แบบฟิวชัน (Fusion) ขึ้น ปฏิกิริยาดังกล่าวไปเพิ่มอุณหภูมิให้กับแก่นกลางและมีความดันสูงมากพอที่จะด้านแรงโน้มถ่วงได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การยุบตัวก็จะหยุดลงทันที เนื่องจากเกิดสมดุลระหว่างแรงยุบกับแรงด้าน ดาวก็เกิดสมดุล ดังนั้นการจุดระเบิดของนิวเคลียร์ฟิวชันที่แก่นกลางถือเป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตดาว และพลังงานความร้อนจากปฏิกิริยานิวเคลียร์ก็เข้ามารับช่วงในการผลิตความร้อนให้กับดาวแทนความร้อนอันเนื่องมาจาก การยุบตัวเนื่องจากสนำมโน้มถ่วง

ปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิวชันหลัก ๆ ที่ก่อให้เกิดพลังงานของดาวฤกษ์

แต่ในความเป็นจริงปฏิกิริยานิวเคลียร์ที่ถูกจุดขึ้นนั้นสูงเกินความจำเป็นของการคงสภาพชีวิตดาว ทำให้ดาวขยายตัวออกเล็กน้อย เมื่อเป็นเช่นนี้อุณหภูมิก็ลดลง ปฏิกิริยานิวเคลียร์ก็ลดลง เนื้อสารจึงยุบตัวกดลงมาทำให้อุณหภูมิสูงขึ้น และไปเพิ่มให้อัตราการเกิดปฏิกิริยานิวเคลียร์ให้สูงขึ้น สร้างกันไปอย่างนี้ ดังนั้นขนาดของดาวฤกษ์ทุกดวงรวมทั้งดาวอาทิตย์จึงมีขนาดไม่คงที่ ยุบๆ พองๆ อยู่ตลอดเวลา

เงื่อนไข โปรดิสตาร์จะยุบตัวลงมาเป็นดาวฤกษ์ที่สุกสว่างได้ในชั้น มวลของเนบวลาที่ยุบรวมกันจะต้องมากกว่า 0.08 เท่า แต่ต้องไม่เกิน 100 เท่าของมวลดวงอาทิตย์ เพาะถ้าขนาดกว่า 0.08 เท่าความหนาแน่นเนื่องจากการยุบตัวให้ความร้อนไม่มากพอที่จะจุดปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิวชันได้ ใน

กรณีเมื่อยุบตัวจนมีความร้อนค่าหนึ่งแล้วอย่าง เย็นตัวมีดลงและหายไปในอากาศ กลายเป็นดาวแคระขาว (Brown Dwarf) ที่เสียบงบตลอดกาล (ดาวแคระน้ำตาลคือสมาชิกที่อยู่ระหว่างดาวเคราะห์ขนาดใหญ่กับดาวฤกษ์ขนาดเล็ก) แต่หากมวลมากกว่า 100 เท่าของดวงอาทิตย์แก่นกลางมีอุณหภูมิสูงมากปฏิกิริยานิวเคลียร์ฟิวชันเกิดขึ้นสูงเกินกว่าที่จะรักษาสมดุลได้ ดาวก็จะระเบิดและจบชีวิตลง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าดาวฤกษ์ทุกดวงมีมวลอยู่ระหว่าง 0.08–100 เท่าของมวลดวงอาทิตย์เสมอ (ดาวพฤหัสบดีไม่สามารถก่อตัวเป็นดาวฤกษ์ได้ เพราะมวลเพียง 1 ใน 1,050 เท่าของมวลดวงอาทิตย์ ซึ่งหากดาวพฤหัสบดีจะก่อตัวเป็นดาวฤกษ์ได้ต้องเอาดาวพฤหัสบดี 85 ดวงมารวมกันจึงจะมีมวล 0.08 เท่าของมวลดวงอาทิตย์

รูปที่ ๓ แสดงการก่อตัวเป็นธาตุหนักของปฏิกิริยานิวเคลียร์

กระฤกดาวเปิด

ภายหลังที่เนบวลาก่อตัวเป็นดาวฤกษ์และเข้าสู่เสถียรภาพ กําชีที่เคยกระจายอยู่ส่วนใหญ่จะเข้าไปรวมตัวเป็นดาวเกือบทั้งหมดส่วนที่เหลือก็จะถูกดาวร้าว (Stellar Wind) พัดออกไปจึงทำให้

เราสามารถเห็นครอบครัวของดาวฤกษ์ขนาดใหญ่ที่เรียกว่า กระจุกดาวเปิด (Open Cluster) กระจุกดาวลูกไก่ (Pleiades) ซึ่งหากมองด้วยตาเปล่าเราจะเห็นเพียง ๖-๘ ดวง แต่เมื่อมองผ่านกล้องจะเห็นนับร้อยดวง (คำว่า Pleiades มาจากภาษากรีก แปลว่า “ห่าน” มาจากตำนานกรีกที่ว่านายพราวน (Orion) แอบหลงรักและตามจีบเจ็ดสาวน้อย (Seven Sisters) จนเจ็ดสาวน้อยรำคาญ เทพธูส์ จึงช่วยโดยการเสกให้เป็นห่านแล้วมาอยู่บนสวรรค์ เป็นดาวลูกไก่) นอกจากกระจุกดาวลูกไก่มี กระจุกดาววัว (Hyades) กระจุกดาระวงผึ้ง (Beehive Cluster) อุยตุรังกลางของกลุ่มดาวปู และกระจุกดาวเปิดคู่ (Double Clusters) ในกลุ่มดาวเปอร์ซิคัส

ในกระจุกดาวเปิดจะเก้ากันหลุมฯ ด้วยแรงโน้มถ่วง และเมื่อเวลาผ่านไปก็จะแยกครอบครัวออกไปเป็นอิสระ เช่น ดวงอาทิตย์ของเรายังอยู่ในกระจุกดาวเปิดมาก่อน แต่หลังจากอายุผ่านไปประมาณ 4,600 ล้านปี และโคจรรอบศูนย์กลางของดาวร้าวทางซ้างເຝືອมาแล้วไม่น้อยกว่า 15 รอบ ก็จากพื้นที่กันน้อมมาและไม่ได้หวนหกลับไปอีกเลย ดังนั้นอีกฟากหนึ่งของดาวร้าวทางซ้างເຝືອ พื้นท้องของดวงอาทิตย์อาจจะผลิตสิ่งมีชีวิตเช่นมนุษย์บนโลกเราได้

ดาวร้าว (Galaxy)

หลังจากดาวก่อกำเนิดขึ้นแล้ว ก็รวมตัวอยู่กันเป็นกระจุกหลาย ๆ กระจุก รวมกันเป็นดาวร้าว ซึ่งในปัจจุบันเป็น

ที่ยอมรับกันในทางดาราศาสตร์ว่าเอกภัยทั้งหมดมี ๑๐๑๑ ดาวร้าว (ในแต่ละดาวร้าวมีดาวฤกษ์ ๑๐๑๑ ดวงซึ่งเท่ากับเซลล์ประสาทในร่างกายคนหนึ่งคนที่มี ๑๐๑๑ เซลล์) และมีรูปร่างแตกต่างกัน ซึ่งแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. ดาวร้าวกลมรี (elliptical galaxies) จัดเป็นดาวร้าวที่มีสมมาตรสูง มีรูปร่างตั้งแต่เป็นทรงกลม จนถึงเกือบเป็นแผ่นกลมราบ สรุรว่าดวงดาวเป็นพากมีมวลสูง ในเอกภัยประมาณ ๓๐%

2. ดาวร้าวก้นหอย (spiral galaxies) เป็นดาวร้าวที่มีแขนก้นหอย ซึ่งประกอบด้วยดาวฤกษ์ ก้าช และฝุ่น แผ่ตัวเป็นวงออกจากศูนย์กลาง ในเอกภัยประมาณ ๔๐%

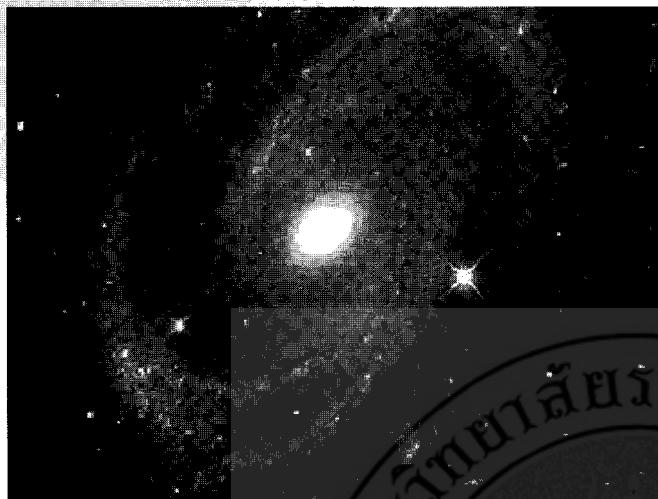
ดาวร้าวทางซ้างເຝືອในปัจจุบันนี้ และดาวร้าวใกล้เคียงที่มีลักษณะเดียวกันคือ ดาวร้าวแอนดرومีดา (Andromeda Galaxy) มีขนาดใหญ่กว่าดาวร้าวทางซ้างເຝືອประมาณ ๒ เท่า ห่างจากเรา ๒.๒ ล้านปีแสง และกำลังเคลื่อนที่เข้าหาดาวร้าวทางซ้างເຝືອด้วยความเร็ว 14๐ กิโลเมตร/วินาที ดังนั้นมีจังหวะกับเราในอีก 3,๐๐๐ ล้านปี ข้างหน้า และรวมกันเป็นดาวร้าวกลมรีขนาดใหญ่

3. ดาวร้าวไร้รูป (irregular galaxies) มีประมาณ ๓๐%

สำหรับดาวร้าวที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า มี ๓ ดาวร้าว คือ ดาวร้าวแอนดرومีดา (Andromeda Galaxy) ดาวร้าว เมฆแมกเจลแลนใหญ่ (Large Magellanic Cloud) และ ดาวร้าวเมฆแมกเจลแลนเล็ก (Small Magellanic Cloud)

ดาวร้าวทางซ้างເຝືອ (The Milky Way Galaxy)

ทางซ้างເຝືອ (Milky Way) ชื่อตัววันตกเรียกทางน้ำนมมานานแล้ว หากพิจารณาจากศัพท์ภาษาอังกฤษ คำว่า “Galaxy” มาจากภาษากรีกว่า “Galaktos” แปลว่า “น้ำนม” และนักดาราศาสตร์คนแรกที่ส่องกล้องขึ้นสังเกตทางซ้างເຝືອคือ กาลิเลโอ กาลิเลอี (Galileo Galilei) เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๑๐ และพบว่าทางซ้างເຝືອประกอบด้วยดาวจำนวนมากมากมหาศาล

รูปที่ 4 ดาวราจักรทางช้างเผือก

ดาวราจักรทางช้างเผือก

1. เป็นดาวราจักรแบบก้นหอย หรือก้นหันบาร์ (Barred Spiral Galaxy)
2. เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 100,000 ปีแสง
3. ความหนาเฉลี่ยประมาณ 1,000 ปีแสง ซึ่งค่อนข้างบาง
4. มีสมาชิกดาวประมาณ 200,000 ล้านดวง
5. มวลรวมประมาณ $750,000 - 1,000,000$ เท่าของดวงอาทิตย์
6. ดาวส่วนใหญ่อยู่ที่ความหนาประมาณ 1,000 ปีแสง เรียกว่า ระนาบดาวราจักร
7. ส่วนกลางที่โป่งออกเรียกว่า ส่วนโป่ง (Bulge) มีแรงโน้มถ่วงสูงและสว่างมาก
8. บริเวณรอบ ๆ ส่วนโป่งเรียกแทนกันหัน (Spiral Arms) แทนที่อยู่ใกล้สุริยะเรา ซึ่งตั้งชื่อตามที่กลุ่มดาวนั้น ๆ พาดผ่านเมื่อมองจากโลก เช่น
  - แทนเพอร์เซอฟ (Perseus Arm)
  - แทนแซจิตทาเรียม (Sagittarius Arm)
  - แทนคาโรนา (Carina Arm)
9. ดวงอาทิตย์ของเรารอยู่ในแทนօริอน (Orion Arm) ซึ่งห่างจากศูนย์กลางของดาวราจักรประมาณ 28,000 ปีแสง หรือระยะทางประมาณ 3 ใน 5 ของรัศมีดาวราจักร
10. ดาวฤกษ์ที่เราเห็นด้วยตาเปล่าส่วนใหญ่อยู่ในรัศมี 1,000 – 2,000 ปีแสงรอบ ๆ ดวงอาทิตย์ของเรา ซึ่งนับว่า

แคบมากเมื่อเทียบกับรัศมี 50,000 ปีแสง

11. ดวงอาทิตย์ของเราโคจรรอบจุดศูนย์กลางของทางช้างเผือกด้วยความเร็วประมาณ 220 กิโลเมตร/วินาที ดังนั้นครบ 1 รอบเท่ากับ 250 ล้านปี เหตุดังกล่าวทำให้ตำแหน่งดาวที่เราสังเกตเห็นในปัจจุบันจะเปลี่ยนตำแหน่งในอีกไม่กี่ล้านปีข้างหน้า และท้ายที่สุดเราจะเห็นดาวใหม่ที่เราไม่รู้จักอีกเลย

12. ที่ศูนย์กลางของดาวราจักรทางช้างเผือกเป็นที่อยู่ของหลุมดำยักษ์ที่มีมวลมากกว่า 3 ล้านเท่าของมวลดวงอาทิตย์

13. ศูนย์กลางทางช้างเผือกอยู่ระหว่างกลุ่มดาวคนยิงธนู (Sagittarius) กับกลุ่มดาวแมงป่อง (Scorpius) บริเวณรอบหลุมดำยักษ์เมื่อมองในภาพมุมกว้างมีขนาดเท่ากับเรือญี่ปุ่นที่วางอยู่ห่างออกไป 25 กิโลเมตร

14. andan สีดำที่มองเห็นคือฝุ่นระหว่างดาวดาว ที่กระเจิงแสงในย่านที่สายตาของเห็น จึงเป็นเหตุผลที่ว่าทำไมแม่ดาวฤกษ์จะมาก แต่ห้องพยาามค่าคืนก็ไม่สว่าง

และเป็นที่อยู่ของมนุษย์เราในปัจจุบัน ซึ่งหากโอกาสการเกิดของโลกและสิ่งมีชีวิตเป็นไปตามข้อมูลที่นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายประมวลมาดังที่กล่าวแล้ว ย่อมเป็นไปได้ว่าจะยังมีสังคมของสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกับมนุษย์เรารอยู่ที่ดาวดวงใดอีกดวงหนึ่งนั้น ย่อมเป็นไปได้

เอกสารอ้างอิง

- ธวัช ชิตตระการ. (2541). การตรวจและการวัดรังสี, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บัญชา อนบุสมบติ. (2548). จากอยู่ถึงอนันต์ วิทยาศาสตร์ต้องรู้. แปลจาก “Almost Everyone’s Guide to Science” ของ John Gribbin.
- ระวี ภาวีไล. (2522). ตารางศาสตร์และอวากาศ. บริษัทศึกษาดูงาน จำกัด.
- วิญญา รุ่จิปการ. (2547). เอกภาพเพื่อความเข้าใจในจักรวาล. บริษัทนานมีบุคส์ จำกัด.
- 渥พจน์ อารมณ์ดี. (2521). ความลับของเอกภาพและเวลา. แปลจาก “A Brief History of Time” ของ Stephen W.Hawking.
- สุรีย์พร สรภิรัมย์. (2543). การศึกษาข้อมูลดวงอาทิตย์จากข้อมูลบนอินเตอร์เน็ต, รายงานการศึกษาวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สำราญ เพชรรัตน์. (2521). แนวความคิดในทางตารางศาสตร์เกี่ยวกับหลุมดำ, วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์บัณฑิต (การสอนฟิสิกส์) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สว่าง พงศ์ศิริพัฒน์. (2548). เห็นอวัติที่สืบของไอน์สไตน์ แปลจาก “Beyond Einstein” ของ Michio Kaku และ Jennifer Thompson.
- ไสว กว้าเครือ. (2523). ไม่ปรากฏชื่อเรื่อง, การวิจัยวิทยาศาสตร์มหابัณฑิต (การสอนฟิสิกส์), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. (เอกสารถ่ายสำเนา)
- เย็นใจ เลาหวนิช. ไม่ปรากฏชื่อ พ.ศ. (เอกสารถ่ายสำเนา).
- D. Halliday., R. Resnick. and J. Walker. (2001). **Fundamentals of Physics**. John Wiley @ Sons, Inc. Sixth Edition.
- K. Krane. (1996). **Modern Physics**. Department of Physics Oregon State University. Second Edition.